

UNKARIN KIELI

Heini Tuuri
Unkari-projektityö
19.11.2008

Sisällysluettelo:

1. Johdanto
2. Unkarin kielen kielioppi
 - 2:1 Aglutinoiva kieli
 - 2:2 Sijamuotoja unkarin kielessä
 - 2:3 Artikkelit ja Sijapäätteet
 - 2:4 Unkarilaiset kirjaimet
3. Hyödyllisiä sanontoja
 - 3:1 Sanontoja
 - 3:2 Numerot
4. Kielisota Unkarissa
 - 4:1 Mikä on kielisota ?
 - 4:2 kielisodan lähihistoriaa
 - 4:3 kielilakia kohti
 - 4:4 Kielilaki
5. Unkarin ja suomen kielten sukulaisuus
 - 5:1 Miksi pidetään niin läheisinä sukulaisina ?
 - 5:2 Uralilaisia kieliä
6. Muita unkarin sukulaiskieliä
 - 6:1 Hanti
 - 6:2 Mansi
7. Unkarin kielen monia muotoja
 - 7:1 Ulkounkarilaisten kieli
 - 7:2 Miksi tutkimusta tehdään ?
 - 7:3 Missä unkaria puhutaan ?
8. Lähteet

1.Johdanto

Tämä on Unkari-projektityö joka kertoo unkarin kielestä. Työssä käsitellään unkarin kielioppia ja unkarin sukulaiskieliä. Työn lukemalla voit myös oppia hyödyllisiä sanontoja unkariksi. Saat myös hieman tietoa Unkarissa käydystä kielisodasta. Unkari on suomen sukulaiskieli mutta miksi näiden kielten sukulaisuutta korostetaan niin paljon ? Onko unkarilla muita sukulaiskieliä ? Miten sanotaan unkariksi päivää tai kiitos ? Mm. näihin kysymyksiin saat vastauksen lukemalla Unkari-projektityön; Unkarin kieli.

2. Unkarin kielen kielioppi

2:1 Agglutinoiva kieli

Unkarin kielessä käytetään paljon etuliitteitä ja päätteitä, joten unkarin kieli voidaan luokitella agglutinoivaksi kieleksi, eli kieleen voitaisiin lisätä sama taivutus joka sanassa. Käytännössä näin ei kuitenkaan täysin ole. Muita agglutinoivia kieliä on mm. suomi, viro ja turkki.

2:2 Sijamuotoja unkarin kielessä

Unkarin kielessä on paljon erilaisia sijoja; lukumäärä riippuu kriteereistä. Sijoja on kuitenkin enemmän kuin suomen kielessä. Unkarin kielessä niin kuin suomen kielessäkin on sisä- ja ulkopaikallissijoja. Näiden lisäksi unkarin kielestä löytyy 3 superpositiosijaa. Ne ilmaisevat jonkin päällä olemista, sinne tulemista ja sieltä poistumista.

2:3 Artikkelit ja sijapäätteet

Unkarissa on käytössä myös artikkelit. Egy on epämääräinen artikkeli ja sitä käytetään ainoastaan yksikössä. Egy tarkoittaa myös ykköstä. Jos monikossa ei ole artikkelia, tarkoittaa se epämääräisyyttä. Määräisiä artikkeleja on kaksi: a tai az. Az on erityiskäyttöön valjastettu pronomini, joka on suomeksi tuo tai se. Konsonanttien edellä käytetään lyhyttä muotoa. Ennen artikkelia on käytetty vain niin kuin se sanaa meillä, mutta nyt se on tullut pakolliseksi, kun puhutaan tunnetuista asioista.

Sanoissa pääpaino on aina ensimmäisessä tavussa niin kuin suomen kielessäkin. Sivupainoa taas esiintyy lähinnä yhdyssanoissa.

Niin kuin suomessa Unkarissakin on paljon vastakkaisia taka- ja etuvokaaleja, sekä niihin perustuva vokaalisointu. Unkarissa myös paikkaa ilmaistaan sijapäätteellä toisin kuin muussa Euroopassa jossa käytetään prepositioita. Unkarissa Käytetään myös omistusliitteitten eli possessiivisuffiksien järjestelmää, mutta toisin kuin suomessa omistusliite edeltää sijapäätettä. Esim. Unkarilainen sana *házamban*, joka tarkoittaisi suomeksi kuta kuinkin talonissa. Tämä ei kuitenkaan ole unkarilaisten oikku vaan suomalaisten, koska sanotaanhan englanniksikin in my house eikä my in house

2:4 Unkarilaiset kirjaimet

a, á, b, c, cs, d, dz, dzs, e, é, f, g, gy, h, i, í, j, k, l, ly, m, n, ny, o, ó, ö, p, q, r, s, sz, t, ty, u, ú, ü, v, w, x, y, z, zs

3.Hyödyllisiä sanontoja

3:1 Sanontoja

<u>Unkariksi</u>	<u>Ääntämisohje</u>	<u>Suomennos</u>
jó napot	joo napot	Hyvää päivää
jó reggelt	joo räggält	Hyvää huomenta
jó estet	joo äshteet	Hyvää iltaa
jó ejszakat	joo eejsakaat	Hyvää yötä
szia	sia	Hei
viszontlatasra	visontlaataashra	Näkemiin
egészségedre	ägeeshsheegädrä	Terveydeksi
köszönöm szépen	kösönöm seepän	kiitoksia paljon
kerem szépen	keeräm seepän	Olkaa hyvä
bocsánat	bochaanat	Anteeksi
finn vagyok	finn vadjok	Olen suomalainen
nem értem	näm eertäm	En ymmärrä
tilos	tilos	kielletty

3:2 Numerot unkariksi:

nro	Unkariksi	Ääntämisohje
1	egy	edj
2	kettő	kättöö
3	három	haarom
4	négy	needj
5	öt	öt
6	hat	hat
7	hét	heet
8	nyolc	njolts
9	kilenc	kilänts
10	tíz	tiiz

4. Kielisota Unkarissa

4:1 Mikä on kielisota ?

Kielen huoltajat ja kielentutkijat Unkarissa ovat ajautuneet kiistaan uudesta kielilaista. Kielenkäytön ohjailua vastustavat modernit kielentutkijat ja jyrkkälinjaiset kielenhuoltajat ovat tiukasti napit vastakkain.

Marraskuussa 2001 Unkarin parlamentti hyväksyi lain jossa määritellään unkarin kielen käyttö mainoksissa, liikkeiden teksteissä ja muissa yleisissä tiedotteissa. Laissa kiellettiin mainokset ja yleisillä paikoilla nähtävät kirjoitukset, joissa on tekstiä tai iskulause pelkästään vieraalla kielellä. Poikkeuksen muodostavat tuotemerkit ja rekisteröidyt nimet. Myöskään kulttuuriperinnöksi määriteltyihin kohteisiin tai vähemmistöalueiden kielen käyttöön laki ei kajoa. Mainoksiin tulee liittää unkarinkielinen vastaavan kokoinen ja sisältöinen teksti vieraskielisen tekstin rinnalle. Laki tuli voimaan vuonna 2003 mutta uusia mainoksia se tuli koskemaan jo 17.2.2002.

Avuksi viranomaisille on perustettu ”oikeakielisyyden lautakunta” josta voi kysyä neuvoa jos tulee riitaa siitä onko ilmaisu jo kotiutunut unkarin kieleen tai vastaako unkarinkielinen käännös alkuperäistä.

Parlamenttien tiede- ja opetuslautakunnassa sekä parlamentin yleiskokouksessa oltiin asiasta yksimielisiä mutta lehtien keskustelupalstoilla käytiin kiivasta henkilökohtaisuuksiin menevää keskustelua. Tämä ”kielisota” on ollut käynnissä koko 90-luvun, eikä tämä lakia koskeva kiista ole ainutlaatuinen eikä edes ensimmäinen.

4:2 Kielisodan lähistoriaa

Kielenhuolto oli juurtunut vahvasti unkarilaiseen arkipäivään varsinkin kádárin ”gulassikommunismiin” vuosina 1957-1989. Kielenhuolto arvioi sosialistisen Unkarin kulttuuripolitiikan linjaa seuraten kieleen tulleiden uusien sanojen arvon ja joko kielsi tai sieti niiden käytön tai kannusti siihen. Tavoitteena kielenhuollolla oli levittää ajankohtaisia oikeakielisyyskysymyksiä kansan keskuuteen ja tehdä niistä puheenaiheita.

Vuosina 1989-1990 kielenhuollon taloudellinen pohja katosi kun Unkariin tuli järjestelmämuutos. Tämä näkyi mm. siinä että sanomalehdissä olleet kielenhuoltopalstat lopetettiin. Myös aatteellisesti kaivattiin uudistusta. Nyt piti myös ottaa huomioon yhteiskunnan kerrostuneisuus; oikeakielisyyttä pidettiin vain sivistyneistön velvollisuutena. Samalla siirryttiin kansallista identiteettiä korostavaan kielenhuoltoon. Tuli uudet olot jolloin tarvittiin uudet keinot. Järjestettiin konferenssejä ja politisointi oli muutenkin avoimempaa. Modernit kielitieteilijät Unkarissa asettuivat kuitenkin lähes yksimielisesti kielenhuollon periaatteita vastaan. Ensimmäinen kiista syntyi Ulkounkarilaisten kielestä.

4:3 Kielilakia kohti

Järjestelmämuutoksen jälkeen monet kielenhuoltajat vaativat että Unkariin pitäisi saada kielilaki, mutta tuloksetta. Näin tapahtui mm. vuonna 1997 jolloin kielenhuoltajat halusivat lain unkarin kielen suojelemiseksi. Unkarissa kielitieteilijät vastustivat lakia koska heidän mukaansa oli naurettava väite, että vieraskieliset sanat ja vieraat kulttuurit voisivat pilata unkarin kielen tai kulttuurin.

Unkarin oikeusministeriö toi 29. syyskuuta 2001 opetus- ja tiedelautakunnan käsittelyyn lakiehdotuksen unkarin kielen käytöstä mainosteksteissä . Lakiehdotuksessa haluttiin mm. laajempaa lakia ja lakia yritysten nimien unkarilaistamiseksi. Loppujen lopuksi oikeusministeriön edustaja ei kannattanut lisäyksiä vedoten siihen, että ne olisivat lakiteknisesti liian hankalia. Loppujen lopuksi kielitieteen instituutti osallistui kuitenkin vahvasti "Oikeakielisyyden lautakunnan" perustamiseen. Kielitieteen edustajien ammatillinen suhtautuminen lakiin tai "oikeakielisyyteen" ei liene kuitenkaan muuttunut. Yhteenvetona voi sanoa, että lain soveltaminen on johtanut Unkarin akatemian outoon valoon: akatemian johto kannattaa hanketta, jota akatemian omat asiantuntijat eivät tue ja jonka nämä määrittelevät epätieteelliseksi.

4:4 Laki

Tammikuussa 2003 voimaan tulevan lain mukaan mm. seuraavissa teksteissä tulee olla myös unkarinkielinen, vastaavasisältöinen ilmaus tai teksti:

- pelkästään vieraskieliset iskulauseet mainoksissa, esimerkiksi *Be Inspired Siemens, Just do it! Nike, Go Create Sony, Connecting People Nokia, Everyone Is Invited Samsung*
- liikkeiden seinissä jne. olevat tekstit, esimerkiksi *Restaurant, Wein,*
- televisiossa ja radiossa olevat vastaavat mainostekstit ym.
- mainostekstit ja tiedotteet liikennevälineissä.

Poikkeuksia ovat

- rekisteröidyt liikkeiden nimet ja tuotenimet
- vähemmistökieliset tekstit vähemmistöjen asuinalueilla
- kulttuuriperintöön kuuluvat tekstit (esim. kirkkojen latinankieliset tekstit)
- lehtien, radio-ohjelmien, tv-ohjelmien kokonaan vieraskieliset osiot

5. Unkarin ja suomen kielten sukulaisuus

5:1 Miksi pidetään niin läheisinä sukulaisina ?

Suomessa varmasti jokainen tietää että Unkari on suomen sukulaiskieli, mutta mistä johtuu että juuri niiden kielten sukulaisuutta korostetaan niin paljon ? Onko unkarin ja suomen kielet jotenkin samanlaisempia kun esim. englanti ja armenia ? Kielten historiallista alkuperää on mahdotonta mitata mutta tuskinpa unkarin ja suomen kielet ovat kauheasti lähempänä toisiaan kun edellä mainitut kielet. Se että kieliä pidetään niin samanlaisina johtuu lähinnä siitä että kielet ovat niin erilaisia kuin monet muut kielet. Tähän kieliryhmään (Suomalais-ugrilaiset kielet) kuuluu lähinnä suomi, viro ja unkari. Kieliryhmä on hyvin pieni ja erilainen kun muut. Puhujiakin on maailmassa hyvin vähän, näitä kolmea kieltä puhuu yhteensä hieman yli 20 miljoonaa, joista Unkaria puhuu 14-15 miljoonaa eli huomattavasti enemmän kun suomea ja viroa.

5:2 Uralilaisia kieliä

Unkari, suomi ja viro ovat ainoita Euroopassa olevia uralilaiseen kielikuntaan kuuluvia kieliä, jotka ovat myös samannimisten maiden virallisia kieliä. Unkari kuuluu suomalais-ugrilaisten kielten toiseen päähaaraan, ugrilaisiin kieliin. Tässä haarassa sillä on vähän sukulaisia, ja nekin ovat varsin kaukaista sukua. Unkarin ja suomen kielet ovat siis sukua mutta hyvin kaukaista. Ne ovat kummatkin kieliryhmän vastakkaisissa päissä. Unkaria lähempänä olevia suomen sukulaiskieliä on mm. viro, karjalainen, inkeroinen, saame. Unkarin kielellä ei ole yhtään näin läheisiä sukulaisia. Läheisimpiä ovat hanti ja mansi

6. Muita unkarin sukulaiskieliä

6:1 Hanti

Hanti on uralilainen kieli jota puhutaan venäjällä. Suurin osa hantinkielisestä väestöstä asuu [Hanti-Mansiassa](#), mutta heitä asuu myös [Jamalin Nenetsiassa](#) sekä [Aleksandrovskin](#) ja [Kargosokskin](#) piireissä [Tomskin alueella](#). Vaikka kielitieteessä puhutaankin Hantin kielestä, niin Hantilla on niin paljon toisistaan paljon eroavia murteita että kyseessä on ennemminkin ryhmä kieliä kun yksi ainut kieli.

Kielitieteessä hanti on jaettu kolmeen ryhmään:

- PohjoisHanti : Kazymin, Obdorin, Sherkalyn ja Nizjamin murteet, n. 10.000 puhujaa
- Itähanti :Juganin, Tremjuganin, Vahin ja Vasjuganin murteet, n. 3000 puhujaa
- etelähanti : Demjankan, Kondan ja Krasnojarskin murteet - kuollut

6:2 Mansi

Mansi on myös uralilainen kieli jota puhutaan venäjällä. Mansia puhutaan [Hanti-Mansian](#) autonomisessa piirikunnassa [Ob](#)-joen varren kylissä ja [Sverdlovskin alueella](#) Venäjällä

7. Unkarin kielen monia muotoja

7:1 Ulkounkarilaisten kieli

Järjestelmämuutoksen jälkeen unkarin kansallisia tieteitä on yhdistänyt kysymys ulkounkarilaisista.

Keskustelun aiheeksi nousi sosialistinen tabu naapurivaltioissa asuvista unkarin kielisistä. Sosiolingvistit ovat aloittaneet tutkimuksen ulkounkarilaisten kaksikielisyydestä, kielioikeuksista, kielestä sekä kieliasenteista.

Ajatellaan että unkarin kielellä on monta alueellista standardia – yleiskieltä vastaavaa vakiintunutta normijärjestelmää – jotka ovat osittain syntyneet kielikontaktien seurauksena, tätä mieltä on mm. Sosiolingvisti Miklós Kontran.

7:2 Miksi tutkimusta tehdään ?

Tutkijat kuvaavat alueellisia ja sosiaalisia eroja, tavoitteena on että esim. opettajat eivät kouluissa korjaisi kovalla kädellä oppilaiden kielenkäyttöä vaan ottaisi huomioon kielen alueelliset erot. Miklós Kontran mielestä yksikielisten normeihin perustuva kielenhuolto on vain vahingollista kaksikielisessä yhteisössä, joissa ulkounkarilaiset elävät. Monet Ulkounkarilaiset kielitieteilijät ovat sitä mieltä että alueellisia piirteitä kunnioitetaan ja kannattavat Unkarin naapurivaltioissa käytettyjen unkarin sanojen lisäämistä sanakirjoihin.

7:3 Missä unkaria puhutaan ?

Unkarin kielen puhujista noin 10 miljoonaa asuu Unkarin tasavallassa. Unkarin rajat ovat muuttuneet niin paljon että monia unkarinkielisiä on jäänyt vähemmistöiksi naapurimaihin. Esimerkiksi Romaniassa Unkarinkielisiä asuu n. puolitoista miljoonaa ja Slovakiassa puolisen miljoonaa. Serbian Vojvodinan asukkaista yli kaksi ja puolisataa tuhatta on unkarinkielisiä ja Ukrainassa sadanviidenkymmentuhannen Unkarinkielisen ihmisen porukka.

Tästä huomaamme että Unkaria puhutaan paljon muuallakin kuin Unkarissa. Unkarissa on myös murteita mutta niiden erot ovat verrattain hyvin pienet

8.Lähteet

- Nettisivut:

* Wikipedia /unkarin kieli

- <http://www.lausti.com/articles/languages/unkari.html>
- <http://dragon.klte.hu/~tkis/laihonen.htm>

- Kirjat:

- Unkari lyhyesti 2000, Suomi-Unkari seura

Unkari auki! : nuorten Unkari-opas, Suomi-Unkari seura